

ADATOK A MÁNFA-PATAK (MECSEK-HEGYSÉG) INTERSTICIÁLIS FAUNÁJÁNAK ISMERETÉHEZ*

Írta :

PONYI JENŐ és PONYI JENŐNÉ

(MTA Biológiai Kutatóintézete, Tihany)

Közel három évtizede annak, hogy STANKO KARAMAN jugoszláv zoológus Skopje vidékének forrásaiban és kútjaiban különleges állatvilágot fedezett fel. Ezek az állatok (Ostracoda, Amphipoda, Isopoda, Hydracarina stb.) azért váltak érdekessé, mert csaknem valamennyi a tudományra nézve új nemnek vagy fajnak bizonyult, és a közelebbi vagy távolabbi rokonságukat tengerekben találták meg. Ezek az eredmények természetesen hathatósan támogatták azt a felfogást, hogy a földalatti vizek állatvilágának egy része régi földtörténeti korból, illetve a harmadkori tengerekből származik, és ezek az állatok, mint reliktumok, az édesvízhez alkalmazkodva maradtak vissza.

Az 1942-es év az intersticiális vizek állatvilágának kutatásában nagy fordulópontot jelentett. DUDICH professzor és tanítványai (BALOGH JÁNOS és LOKSA IMRE), CHAPPUIS professzorral egy időben, megtalálták a módját, miképpen lehet gyűjteni a vízmenti talajvizek állatvilágát. (A módszer leírását CHAPPUIS nevében [1942] ismeri a szakirodalom.)

1944-ben CHAPPUIS, DUDICH, KLIE, SZALAY vizsgálatai szomszédságunkban — a Szamos és Körösök mentén — már gazdag és változatos faunáról számoltak be, ahol már a balkáni elemek is szép számban fordultak elő. Ma már Közép-Európa számos pontján találtak hasonló természetű állatvilágot, azonban azok érdekesség szempontjából messze elmaradtak a balkániaktól. Hazánk területén, a szomszédos országokban történt vizsgálatok alapján, remélhető volt, hogy az intersticiális vizekben ha nem is gazdag, de érdekes faunát sikerül kimutatni.

Az 1950-es években a faunamunka írásának megkezdése, az új barlangok felfedezése (Béke-, Égerszögi-barlang stb.), nem utolsósorban a Nemzeti Múzeum Állattára és az ELTE Állatrendszertani Intézet irányító és szervező ereje, újabb lökést adott az ilyen irányú kutatások beindulásához. Az eredmény nem maradt el. Előkerült az ősgyűrűsféreg (*Troglochaetus*) és a *Soldanellonyx*, a tudományra nézve új *Bathynella* faj, több Copepoda (*Elaphoidella*, *Celuthonectes*), valamint a *Koenenia vágvölgyii*.

DUDICH professzor és BALOGH JÁNOS hívta fel a figyelmünket arra, hogy az intersticiális fauna vizsgálatára elsősorban a Mecsek-hegység alkalmas. Az ő tanácsuk és útmutatásuk alapján, a Mánfa-patak tanulmányozását tűztük ki célul, mivel korábban e környék talajvizéből került elő a *Microcharon acherontis* CHAPP. (leg. BALOGH és BALOGHNÉ, 1942), így várható volt további érdekes állatok begyűjtése. Itt mondunk nekik és GEBHARDT ANTALnak hálás köszönetet munkánk támogatásáért.

A vizsgált terület és gyűjtési módszer

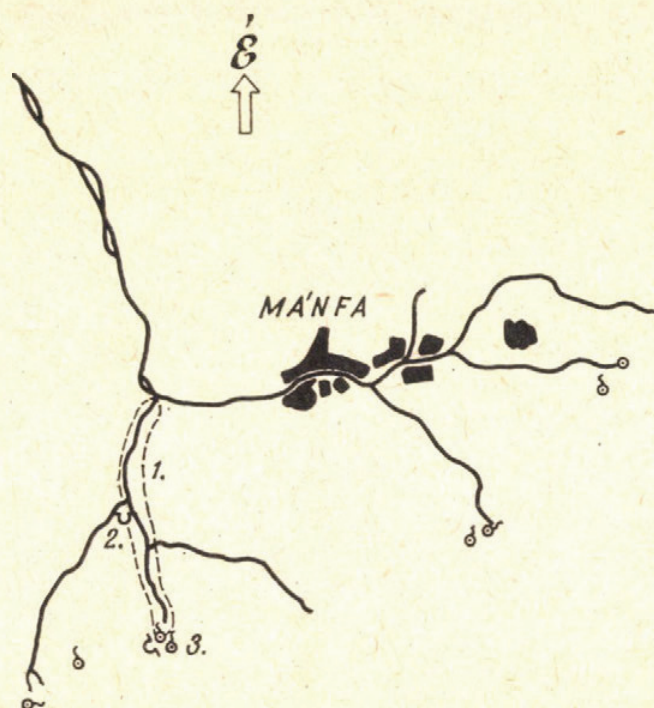
Gyűjtéseinket a Mánfa-patak mélyvölgyi ágának teljes hosszúságában (kb. 3 km) végeztük. A gyűjtések többsége a Mánfa-barlang („Kőlyuk”) környékére esett, mivel itt találtuk legalkalmasabbnak a partszakaszt az intersticiális fauna vizsgálatára. A gyűjtéseket a mélyvölgyi forrásoknál kezdtük, és a mellékágnak a Mánfa-patakba való torkolásáig folytattuk (1. ábra). A vizsgálatok időpontja: 1954. augusztus, 1955. április, 1956. augusztus.

A minták vételét CHAPPUIS (1942) módszere alapján végeztük. A vízszegélytől kb. 30—40 cm-re 30—50 cm mély gödröt ástunk, melyből az össze-

*Előadták a szerzők az Állattani Szakosztály 1958. november 7-én tartott 512. ülésén.

gyűlt vizet molnárszita szövetből készült hálón (No 18) keresztül szűrtük meg. Az anyagot 2,5%-os formalinban rögzítettük. Az állatok kiválogatása laboratóriumban, binokuláris mikroszkóp segítségével történt. Az átnézett mintákat 38 gödörből gyűjtöttük.

Ez alkalommal 3 állatsoporttal foglalkozunk.

1. ábra. Mánfa-patak vázlatos rajza. 1. — — — — —: vizsgált partszakasz, 2. „Kőlyuk”, 3. Mélyvölgyi források

A fajok felsorolása

N e m a t o d a *

Vizsgálataink során csupán 1 gyűjtőhelyen találtunk fonálférgeket (Kőlyuk felett kb. 100 m-re):

Tripyla papillata BÜTSCHLI. A genus leggyakoribb faja, talajban és az édesvíz legkülönbözőbb típusaiban mindenütt gyakori. Algaevő. 1 ♀.

Nygolaimus aquaticus THORNE. Jóval ritkább faj, mint az előző. Kisebb állóvizekben, nedves talajban él. Ragadozó. 1 ♀ és 1 juv. A magyar faunára új.

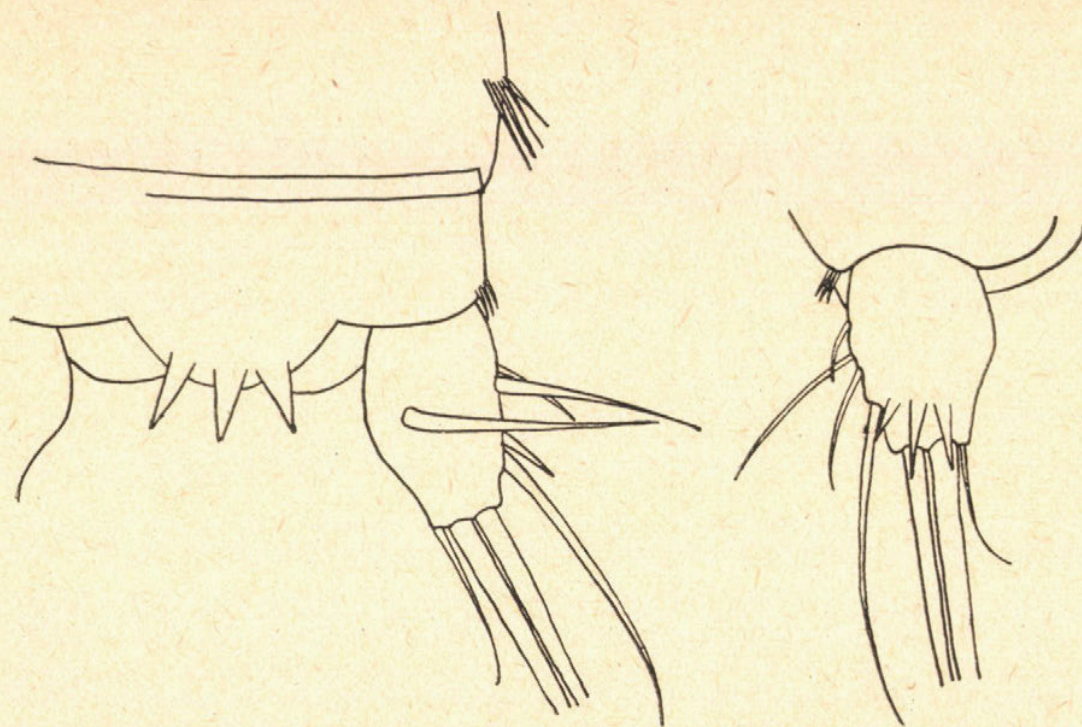
C r u s t a c e a

Candona sp. Valószínűleg a *Candona neglecta* G. O. SARS fiatal, ivaréretlen példányai; 4 db.

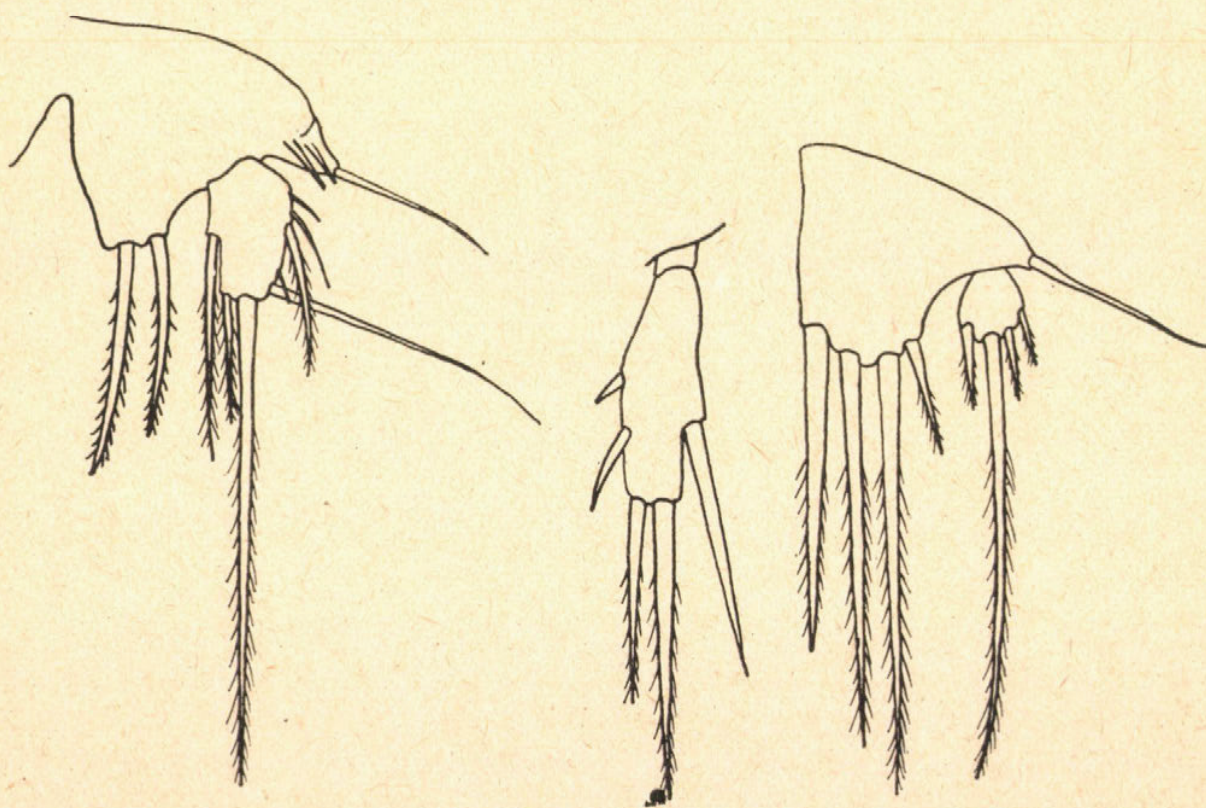
Heterocypris sp. 1 juv.

Paracyclops fimbriatus var. *imminutus* KIEFER. Lényegesen ritkább faj, mint a törzsalak. A Mecsek-hegységből eddig csak egyetlen forrásból, vala-

* Itt fejezzük ki hálás köszönetünket dr. ANDRÁSSY ISTVÁNNAK a Nematoda fajok meghatározásáért.

2. ábra. *Bryocamptus (Rheocamptus) zschokkei caucasicus* BORUTZKY. ♀ anális segment és furka, felülnézetben. — 3. ábra. *Bryocamptus (Rheocamptus) zschokkei caucasicus* BORUTZKY. ♀ furka, alulnézetben

4. ábra. *Bryocamptus (Rheocamptus) zschokkei caucasicus* BORUTZKY. ♂ P₅. — 5. ábra. *Elaphoidella varians* CHAPPUIS. ♀ P₅. — 6. ábra. *Elaphoidella varians* CHAPPUIS. ♀ P₅

mint az Abaligeti-barlangból ismerték (GEBHARDT, 1933, 1934). Hazánkban előfordul még a Balaton psammonjában (PONYI, 1960). 2 ♀, psammobiont.

Acanthocyclops languidoides var. *clandestinus* KIEFER. Magyarország területén először DUDICH találta meg az aggteleki Baradla-barlangban (1932), majd TÖRÖK (1954) említi a budapesti vízvezetéki vízből. A hazai lelőhelyek száma így háromra emelkedett. Psammobiont, 3 ♀. A Mecsek-hegység faunájára új.

Bryocamptus (Rheocamptus) zschokkei caucasicus BORUTZKY (2—4. ábra). Eddigi lelőhelyei: Krim-félsziget, Kaukázus és Altáj hegység, valamint Himalája és Kína. Legnyugatibb előfordulási területe a Mecsek-hegység. 2 ♀ és 1 ♂; magyar faunára új.

Echinocamptus (s. str.) *georgevitchi* (CHAPP.). FARKAS—VÁGVÖLGYI adatai szerint (1956) nálunk eddig csak a Dunazúg-hegységből ismeretes. Magyarországon kívül Olaszország, Jugoszlávia és Románia földalatti vizeiben észlelték. Psammophil, 7 ♀ és 2 ♂. A Mecsek-hegység faunájára új.

Echinocamptus (Limocamptus) hoferi (VAN DOUWE). Közép-Európában eléggé elterjedt faj, ennek ellenére a Mánfa-patak hazánkban csak a második lelőhelye. Az első példányokat ÁBRAHÁM és munkatársai (1956) gyűjtötték a Bükk-hegységben. 5 ♀ és 3 ♂; a Mecsek-hegység faunájára új.

Attheyella (s. str.) *crassa* (G. O. SARS). A Dunazúg-hegység után (FARKAS—VÁGVÖLGYI, 1956) a második hazai előfordulási helye. 10 ♀ és 6 ♂; a Mecsek-hegység faunájára új.

Elaphoidella varians CHAPP. (5—6. ábra). CHAPPUIS 1955-ben egy görögországi barlangból (Attika) írta le. PETKOVSKI (1956) vizsgálatai szerint nem tekinthető önálló fajnak, mivel szerinte a megadott faji bélyegek alapján nem lehet az *Elaphoidella elaphoides* CHAPP. fajtól biztosan elhatárolni. Gyűjtéseink folyamán csupán 1 ♀ példányt találtunk, melyen a CHAPPUIS által megadott faji bélyegek kétségtelenül fellelhetők. Lehetséges azonban, hogy az *E. varians*-ot az *E. elaphoides* egyik varietásának kell majd tekintenünk. Psammobiont. Magyarország faunájára új.

Moraria sp. A két ivaréretlen példány faji hovátartozását nem lehetett megállapítani. Eddig hazánkból ez a genus ismeretlen volt.

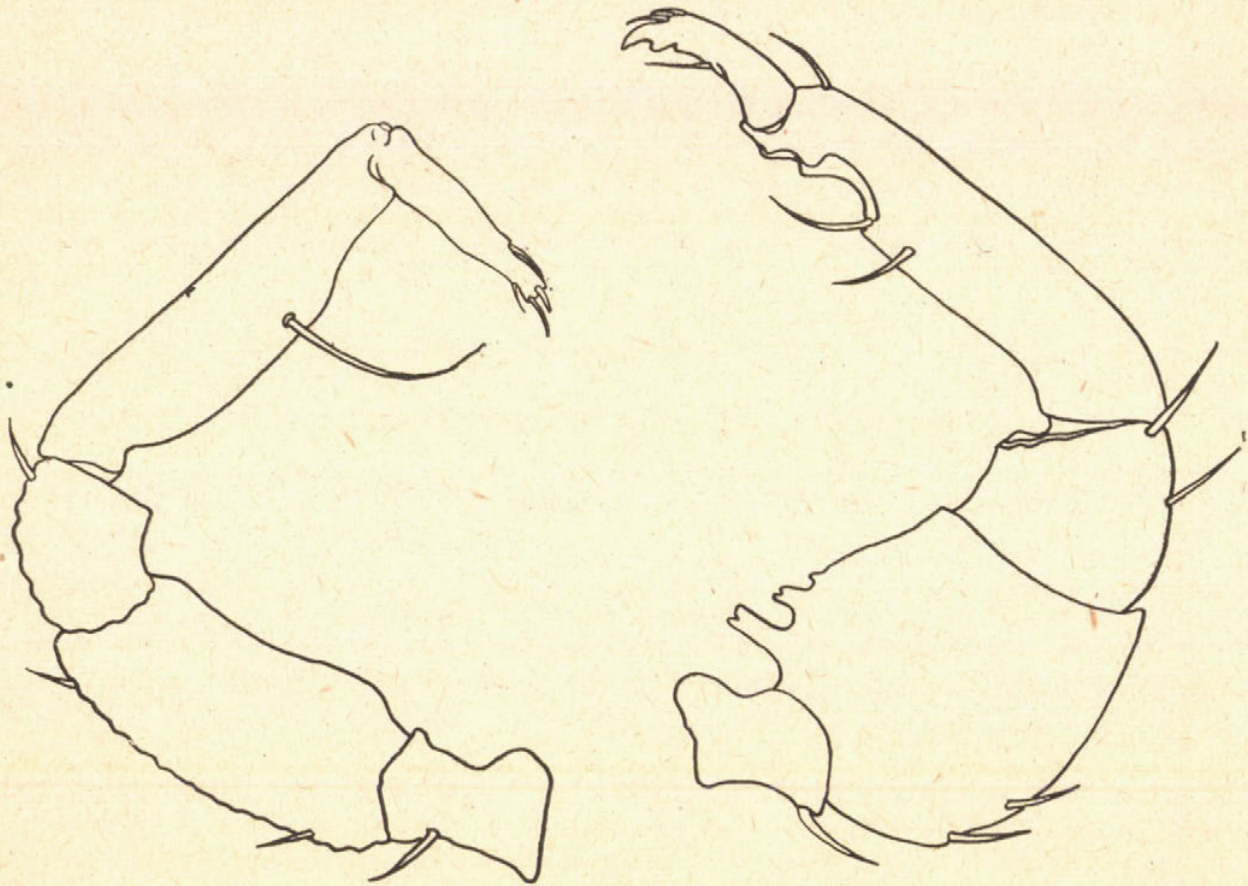
H y d r a c a r i n a

Atractides sp. 1 nympa.

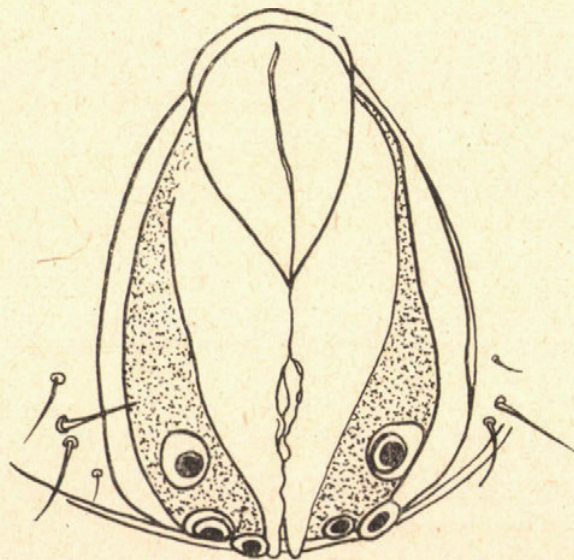
Kongsbergia (Kongsbergia) dentata WALTER. (7. ábra). A gyűjtött példányok teljesen megegyeznek a WALTER (1947) által leírt típussal. Svájc, Franciaország és Németország vizeiből ismert, jellegzetes talajvízi állat (VIETS, 1959). 2 ♀ és 3 ny; Magyarország faunájára új.

Kongsbergia (Kongsbergia) ruttneri WALTER (8. ábra). Elsősorban a felszíni hidegvizű patakok felső szakaszában él. Középeurópai elterjedésű. Psammoxén. 1 ♂; Magyarország faunájára új.

Lobohalacarus weberi weberi (ROMJIN & VIETS) (9. ábra). Középeurópai vizekben a törzsalak ritkábban fordul elő, mint alfaja, a *quadriporus*. Európai elterjedésű. 1 ♀; Magyarország faunájára új.

7. ábra. *Kongsbergia (Kongsbergia) dentata* WALT. ♀ tapogató. — 8. ábra. *Kongsbergia (Kongsbergia) ruttneri* WALT. ♂ tapogató

9. ábra. *Lobohalacarus weberi weberi* (ROMIJN et VIETS). ♀ külső genitális szerv

IRODALOM

1. ÁBRAHÁM, A., HORVÁTH, A. & MECYERI, J.: Hidrobiológiai vizsgálatok a Szilvápatak vízgyűjtő területén. Állatt. Közlem., 45, 1956, p. 13–24. — 2. CHAPPUIS, A. P.: Eine neue Methode zur Untersuchung der Grundwasserfauna. Acta Scien. Math. et Nat., 6, 1942. p. 1–7. — 3. CHAPPUIS, A. P.: Notes sur les Copépodes. Notes Biospéol., 10, 1955, p. 89–101. — 4. DUDICH, E.: Biologie der Aggteleker Tropfsteinhöhle „Baradla“ in Ungarn. Wien, Speläolog. Monographien, 13, 1932, pp. XII + 246. — 5. FARKAS, H. & VÁGVÖLCYI, J.: On the Fauna of the Springs of Hungary, I. Mts. Donauzug. Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 7, 1956, p. 377–384. — 6. GEBHARDT, A.: A Mecsek-hegység forrásainak élővilága. Mat. Term. Tud. Ért., 49, 1933, p. 1–19. — 7. GEBHARDT, A.: Az abaligeti barlang élővilága. Mat. Természettud. Közl., 37, 1934, p. 1–264. — 8. PETKOVSKI, T. K.: Über einige Copepoden aus Höhlen- und Grundgewässern Jugoslaviens. Izdanija (Skopje), 1, 1956, p. 185–208. — 9. PONYI, J.: Über im interstitialen Wasser der sandigen und steinigen Ufer des Balaton lebende Krebse (Crustacea). Ann. Biol. Tihany, 27, 1960, p. 85–92. — 10. TÖRÖK, P.: Mikroorganismen aus dem Wasser ungarischer Wasserleitungen. Acta Microbiol. Hung., 1, 1954, p. 223–241. — 11. VIETS, K.: Die aus dem Einzugsgebiet der Weser bekannten oberirdisch und unterirdisch lebenden Wassermilben. Veröff. Inst. Meeresforsch. Bremerhaven, 6, 1959, p. 303–513. — 12. WALTER, C.: Neue Acari (Hydrachnellae, Porohalacaridae, Trombidiidae) aus subterranean Gewässern der Schweiz und Rumäniens. Verh. Naturf. Ges. Basel, 58, 1947, p. 146–238.

ANGABEN ZUR KENNTNIS DER INTERSTITIELLEN FAUNA DES MÁNFA-BACHES (MECSEK-GEIRGE)

Von

E. J. PONYI und L. PONYI

Bei der Untersuchung der interstitiellen Fauna des Mánfa-Baches (Mecsek-Gebirge, Südungarn) haben Verfasser 1 Genus und 6 Arten als für die ungarländische Fauna neu nachgewiesen u. zw. N e m a t o d a : 1. *Nygolaimus aquaticus* THORNE, C o p e p o d a : 2. *Bryocamptus* (*Rheocamptus*) *zschokkei caucasicus* BORUTZKY, 3. *Elaphoidella varians* CHAPPUIS, 4. *Moraria* sp. (juv.), H y d r a c a r i n a : 5. *Kongsbergia* (*Konsbergia*) *dentata* WALTER, 6. *Kongsbergia* (*Kongsbergia*) *ruttneri* WALTER, 7. *Lobohalacarus weberi weberi* (ROMIJN et VIETS).